

PEJN, REPUBLIKANIZAM I BIBLIJA: „COMMON SENSE” KAO JEVANĐELJE AMERIČKE REVOLUCIJE

Autor: MIHAILO DUBOVINA

e-mail: mimikus151@gmail.com

Mentor: prof. dr Darko Đogo

Filozofski fakultet Pale Univerziteta u Istočnom Sarajevu

Uvod: Tomas Pejn, rođen u Detfordu, u Engleskoj, u atipičnoj porodici od oca Džozefa, kvekera i zanatlije, i majke Frances, anglikanke i ćerke advokata, više od tri i po decenije svog života nije bio ništa više od jednog od mnogih predstavnika engleske radničke klase. Svojim odlaskom u Ameriku postaje jedna od ključnih figura predstojeće revolucije i pisac poznatog pamfleta, kojim će da uzdrma temelje britanskog imperijalizma i odlučno, na temeljima Biblije, suprotstavi se principu kraljevske vlasti.

Cilj: Analizirati odnos između Pejnovе političke ličnosti, republikanskih principa koje on iznosi u „Common Sense-u”, te biblijskog teksta u propagandno-ideološkom smislu, kako bi se mogao bolje razumjeti epohalni značaj Pejnovе političke misli iskazane u njegovom, vjerovatno, najpoznatijem pamfletu.

Materijali i metode: Primarna literatura u radu bio je sam „Common Sense”, te pored njega Biblija. Osim toga, za potrebe pisanja rada korišteno je više nam dostupnih prethodno objavljenih Pejnovih biografija, kako bi se razumjele životne okolnosti koje su Pejna navele da napiše svoj „Common Sense”. Za bolje razumijevanje Pejnovе političke misli u samom pamfletu korištene su različite literarne, uporedne literarne, filozofske i istorijske analize djela.

Rezultati: Uprkos različitim uticajima spolja, možemo konstatovati da je Pejnova politička misao autentična i neponovljiva. Svojim nenadmašnim stilom Pejnov pamflet se proslavio kao svojevrsan bestseller u Americi, ali i širom Evrope. Iako biblijski stihovi o Gideonu i Samuilu (Knjiga o sudijama i Prva knjiga o Samuilu) zauzimaju centralno mjesto, Pejn se referiše i na druge starozavjetne knjige poput Knjige izlaska, Knjige stvaranja, a postoje i tragovi mogućeg uticaja novozavjetne misli na Pejna.

Zaključak: Pejn narativ o biblijskoj osudi monarhije kombinuje sa idejom o američkoj izuzetnosti i posebnosti na taj način stvarajući kod čitalaca predstavu o američkoj republikanskoj revoluciji kao jedinom ispravnom, ali i jedinom mogućem rješenju političke krize.

Ključne riječi: Tomas Pejn, republikanizam, Biblija, Common Sense, Amerika, revolucija.

UVOD

Život **Tomasa Pejna**, pisca „*Common Sense-a*”¹ i jednog od američkih očeva osnivača, prije pisanja njegovog najpoznatijeg djela, koje će zauvijek promijeniti tok kako političke

1 Sintagma i izraz „*Common Sense*” kako navodi Oven (1984) ima dvojako značenje. S jedne strane ono može značiti latinski „*census communus*”, dakle opšti konsenzus zajednice o nekom pitanju, u nekom smislu ono što Ruso naziva „*volunte generale*”. S druge strane, ono se danas često prevodi kao „zdrav razum” i označava reakciju na nejasne metafizičke principe koji nemaju dodira sa realnošću. Oven zaključuje da je ovo drugo u pitanju (str. 47–48). Ipak, mi u daljem radu zadržavamo originalni naziv djela smatrajući ga efektivnijim od njegovog pukog prevoda, a čitaocu ostavljamo da, po volji, razmatra pravo značenja naziva Pejnovog pamfleta kako nam to ovdje nije tema rada.

istorije, tako i istorije političke misli, nestvarno je ispunjen različitim, gotovo filmskim epizodama neočekivanih uspona i padova, te nadanja, uspjeha i razočaranja da izgleda kao svojevrstan triler koji se istorijski desio. Kako Fruhtman (1994/1996) za Pejna navodi: „Nekoliko puta on se oprobao kao tvorac šipki za ženske korsete, u vještini svoga oca, i propao. Probao je dvaput da bude prikupljač poreza, i iz vrlo različitih razloga, oba puta je otpušten. Nije mogao da zadrži svoj posao kao učitelj. Probao je da drži prodavnicu tobako dobara. Otišla je u bankrot. Ženio se dvaput: njegova prva žena umrla je samo nekoliko mjeseci nakon njihovog braka; on i njegova druga žena su se razdvojili nakon tri godine” (str. 16). Iako ovo Fruhtman navodi da pokaže kako je Pejnov život prije njegove 37. godine i odlaska u Ameriku bio ispunjen neuspjesima, ipak se mora Pejnu priznati snažna odlučnost i nepokolebljivost njegova karaktera. Citirajući Best (1927/2020): „Tvorač korseta bez para na granici srednjih godina emigrira u potrazi za poslom i postaje sredstvo otimanja velikog kolonijalnog posjeda od moćnog carstva. To je avantura uzbudljivija od najluđe fikcije i kamen-temeljac američke istorije o kome većina Amerikanaca ne zna ništa.” Po dolasku u Ameriku napisao će djelo koje će ne samo podstaći revoluciju i odlučno podići borbeni moral kolonista, nego koje će i iz temelja promijeniti smisao biblijskog shvatanja političkog uređenja društva kao i političko shvatanje same Biblije. Paradoksalno, iako se prosvjetiteljstvo obično povezuje sa sekularizacijom društva i slabljenjem uticaja Crkve, nigdje se sa takvom žestinom ne raspravlja o političkom smislu i značenju Biblijskih poglavlja kao u anglofonom svijetu 17. i 18. vijeka. Pejn okreće naglavačke teoriju Božanskog prava. Hobsov Levijatan i Filmerov Patrijarh bačeni su u zapečak istorije! Monteskieov geografski determinizam i Lokov umjereni liberalizam ograničene i podijeljene vlasti odbačeni su kao zastarjeli i suvišni! Došao je prekretni momenat u istoriji čovječanstva – revolucija je stupila na scenu! Pejn (1776) u svom pamfletu jasno proklamuje: „U Americi zakon je kralj!” i nastavlja: „Kao što je u apsolutnim monarhijama kralj zakon, tako u slobodnim zemljama zakon treba da bude kralj, i to ne treba da bude niko drugi!” (str. 18).

Dalji rad namjeravamo podijeliti na tri dijela. U prvom dijelu ćemo se pozabaviti biografskim pretpostavkama Pejnovog biblijskog republikanizma: gdje je rođen i kako su njegov odgoj i njegovo odrastanje uticali na kasnije izražene stavove u njegovom čuvenom pamfletu? Iz kakvog je društvenog sloja dolazio i čime se bavio? Prema čemu je pokazivao sklonosti? Kako je dospio u Ameriku i šta ga je nagnalo da napiše pamflet?

U drugom dijelu rada bavimo se značajem i originalnosti Pejnovе političke misli. Zašto je napisani pamflet imao epohalan značaj za „američki slučaj”? Da li je zaista Pejnova misao originalna? Da li je bilo uticaja prethodnika na njegovo djelo i ako jeste da li su oni bili direktni ili indirektni?

U trećem dijelu bavimo se odnosom Pejnovе republikanske misli i biblijskih poglavlja. Koja biblijska poglavlja je Pejn koristio i na koji način ih je interpretirao da bi opravdao svoje republikanske ideje? Kako je Biblija Pejnu poslužila kao efikasno sredstvo u borbi protiv britanskog kolonijalnog imperijalizma? Kako je Pejn, koristeći se jezikom biblijskih metafora, opravdao potrebu za republikom i američkom nezavisnošću? Na kraju, ostaje nam da zaključimo temu.

BIOGRAFSKE PRETPOSTAVKE PEJNOVOG BIBLIJSKOG REPUBLIKANIZMA

Tomas Pejn rođen je 29. januara 1737. u Detfordu, gradiću udaljenom nekih osam kilometara od Londona (Fruhtman, 1994, str. 17; Kaye, 2005, str. 18; Keane, 1995, str. 3; Best, 1927/2020...). U istom Detfordu u kom se Pejn rodio postojala je porota, tamnica i vršena su redovna pogubljenja lopova i drugih osuđenih kriminalaca iz svih dijelova Norfoškog okruga (Keane, 1995, str. 3–10). Stoga, Kin (1995) slikovito naziva Pejna „dje-

tetom nasilja” (str. 3). Pejn je pritom rođen u vrlo atipičnoj porodici. Njegov otac Džozef Pejn i majka Frances Kouks razlikovali su se po starosnoj dobi, denominacijskoj pripadnosti i društvenom sloju iz koga su došli. Između Džozefa i Frances bilo je 12–13 godina razlike budući da je Frances rođena 1696/7, a Džozef tek 1708. Džozef je bio pripadnik kveker, male, povučene i od države često progonjene protestantske sekte; Frances je bila anglikanka, dakle, pripadnica engleske državne crkve. Iz ove konfesionalne mješavine izrodiće se Pejnova sklonost ka različitim religijskim pravcima i uvjerenjima, zavisno od perioda Pejnovog života: tokom jednog dijela svog života u Engleskoj prema metodistima, u Americi prema tzv. „slobodnim kvekerima”, kasnije tokom života prema deizmu. Možda i najznačajnija razlika je ona u društvenom položaju. Pejnov otac bio je dio niže do srednje klase zanatlija i po profesiji tvorac šipki za ženske korsete. Njegovo porijeklo nije bilo plemenito. Pejnova majka pripadala je višoj srednjoj klasi. Njeno porijeklo bilo je znatno uzvišenije. Izvjesni Džon Kouk bio je zamjenik zapisničara u Detfordu 1629, a njen otac Tomas Kouk bio je advokat (Kean, 1995, str. 15–17). Ne čudi što Best (1927/2020) Pejna u naslovu prvog poglavlja svoje biografije o njemu naziva „pobunjenikom u nastajanju”. Džordan (1973) ovo vidi kao jedan od motiva stvaranja revolucionarnog, mogli bismo reći monarhističkog mentaliteta kod Tomasa Pejna (str. 302). Budući da mu je od rođenja bila strana figura snažnog oca-vladara, to on istu tu figuru nije mogao da zamisli ni u politici. Takođe, važno je napomenuti da je Detford, grad u kome je rođen Tomas Pejn, bio ekonomski i politički dominiran i kontrolisan od strane bogate aristokratske porodice Graftona. U situaciji vrlo suženog prava glasa, oni su odlučivali o oba predstavnika koja je Detford slao u parlament, od čega je jedan morao biti iz njihove porodice (Kean, 1995, str. 14–16).

Sa 13 godina Pejn je krenuo da uči zanat svog oca. Tokom slobodnog vremena, otac bi Pejna podučavao o istorijskom iskustvu kvekerskog vjerskog pokreta tokom Engleske revolucije 1640-ih i 1650-ih. (Kaye, 2005, str. 22). Ovaj kvekerski uticaj je važan stoga što, kako objašnjava Kašatus (1984) religijska etika kveker, počiva na tri svjedočanstva: svjedočanstvu mira, svjedočanstvu jednakosti, te svjedočanstvu jednostavnosti (str. 39, 40). Sve troje može se lako prepoznati u Pejnovom poznatom pamfletu. Osim što se lako uvjeriti u jednostavnost Pejnovog stila, on (1776), na početku poglavlja „Misli o trenutnom stanju američkih poslova” kaže: „U narednim stranicama ne nudim ništa više od prostih činjenica, čistih argumenata, i zdravog razuma...” (str. 10). Pejn je, takođe, ostao tokom svog života poznat kao veliki egalitarista. U svom *Common Sense-u* u poglavlju „O monarhiji i nasljeđivanju” na samom početku Pejn (1776) navodi da je „ljudstvo bilo izvorno jednako prema poretku stvaranja”, te kaže: „ali tu je još jedna i velika razlika za koju nijedan istinski prirodan ili religijski razlog ne može biti pripisan, i to je podjela ljudi na KRALJEVE i PODANIKE” (str. 5). Takođe, Pejnova spremnost za rat, motivisana je vizijom trajnog mira: „Odvratno je razumu, univerzalnog poretku stvari svim primjerima iz prošlih doba, da pretpostavimo, da ovaj kontinent može dalje ostati subjekt ijedne strane sile”, te nakon par rečenica nastavlja: „Svaki mirni metod za pomirenje je bio neefikasan. Naše molbe su bile odbačene s prezirom, i samo imale sklonost da nas ubijede, da ništa ne laska sujeti ili potvrđuje tvrdoglavost kraljeva više od ponovljenog pisanja molbi – i ništa nije više doprinijelo od ove konkretne mjere da napravi kraljeve Evrope apsolutnim: posvjedočimo Danskoj i Švedskoj” (Paine, 1776, str. 14). Samo o kvekerskom uticaju na Pejna moglo bi se raspravljati nadugo i naširoko, ali to nam ovdje nije cilj, zbog toga što nam to jednostavno nije predmet našeg istraživanja. Umjesto toga, željeli smo navesti neke najočiglednije primjere koji svjedoče uticaj kvekerske religijske etike na Pejnovu političku misao.

Ipak, Kin (1995) je u pravu da religijski i, uopšte, sveukupan biografski uticaj na Pejnovu političku misao nije mogao dolaziti isključivo od kveker, (str. 18). Premu Keju (2005), Pejn je za vrijeme svog plaćenog pohoda na brodu „Kralj Pruske” mogao da nauči dosta o,

kako navodi, jednakosti, hrabrosti i zajedništvu (str. 23), a upravo bismo ove odlike mogli smatrati među ključnim vrijednostima republikanske ideologije. Kin (1995) bilježi da je Pejn kasnije pisao, kao odgovor na antidemokratsku Platonovu tvrdnju da su ignorantnoj posadi potrebni obrazovani kapetani, sljedeće: „nekoliko sposobnih i društvenih mornara će brzo poučiti...aktivne stanovnike kopna o zajedničkom radu oko broda” (str. 38).

Takođe, tokom svog prvog boravka u Londonu, nešto nakon vraćanja sa broda, Pejn je pohađao privatne časove Džejmsa Fergusona i Bendžamina Martina, obojice istaknutih putujućih predavača njutnovske nauke, zajedno sa drugim samoukim trgovcima i zanatlijama, željnim nauke, ali isključenim od pohađanja Kembridža i Oksforda, zbog svog klasnog porijekla, pola i neistomišljeništva. Tu se raspravljalo o najrazličitijim naučnim pitanjima, ali jedno od pitanja koje je bilo u centru pažnje bilo je pitanje raspravljanja o hrišćanskim doktrinama na osnovu hladnokrvnog empirizma naučnog razuma (Kean, 1995, str. 43–44).

Pejn je takođe mogao da izvježba svoj talenat propovjedništva kao potencijalni metodistički sveštenik u Sendviču (Kean, 1995, str. 46). Ovo nije dokazano, ali postoji lokalna legenda o tome da je Pejn služio kao independentistički ili metodistički sveštenik, ali kako su independentisti u to doba imali već svog sveštenika u Sendviču, to je ovo prvo malo vjerovatno. S druge strane, postoje dokazi da je Pejn u svom rodnom Detfordu čuo Džona Veslija, osnivača metodista, kako propovijeda. Takođe, metodizam je mogao da se poklapa sa Pejnovim uvjerenjima. Ova denominacija nastala je kao pokret unutar anglikanske crkve za pridobijanje širih i siromašnijih slojeva društva. Još za vrijeme Veslijevog života postaće samostalna crkva, ali će ih vladajuća elita upotrijebiti za borbu protiv skupine protestantskih zajednica poznate kao „disidenti”. Tako će metodisti postati *de facto* druga zvanična crkva Engleske. Sam Tomas Pejn je pritom bio anglikanac po majci, a kveker-„-disident” i zanatlija po ocu.

Važan period u Pejnovoj biografiji svakako je njegov drugi boravak u Londonu 1766. London u to doba bio je turbulentan grad i centar Engleske političke opozicije. Ovdje je djelovao popularni radikal Džon Vilks. Pejn je ovdje radio i kao učitelj engleskog u privatnoj dječijoj akademiji Danijela Nobla. Nobl je bio poznat po svojim opozicionim i slobodarskim stavovima, a imao je i veliku privatnu biblioteku. U to doba, posao učitelja smatran je drugorazrednim, ali je ovo iskustvo iz Londona moglo da pruži Pejnu široka politička znanja. Sve u svemu, kako navodi Fruhtman (1994/1996): „Pejnova politička edukacija, nema sumnje, počela je sa poznanstvima koja je napravio u Londonu u kasnim 1760-im i sa tekućim vijestima o Vilksovom slučaju” (str. 30). No, više od svega mogao bi biti značajan tamošnji Pejnov susret sa Džejmsom Fergusonom koji će ga naknadno upoznati sa Bendžaminom Frenklinom (Kean, 1995, str. 61).

Ipak, vrhunac njegovog političkog angažmana u Engleskoj predstavljao je njegov boravak u Levisu, gdje je po drugi put službovao kao poreznik, počevši od 1768. godine². Gradić je imao dugu istoriju vigovskog radikalizma i borbe za slobodu, jednakost i socijalnu pravdu počevši od Engleske revolucije 1640-ih. Od tada, iz Levisa su se birali isključivo dvojica radikala kao predstavnici u Parlamentu. Pejnov stanodavac Samuel Oliv, kod kog je Pejn bio smješten zahvaljujući svojim metodističkim vezama, uključio je Pejna u „Društvo Dvanaestorice” lokalno samoupravno pro-vigovski nastrojeno tijelo koje sem što je upravljalo gradom, je i biralo šerife. Ono je bilo jedna vrsta lokalne političke aristokratije čiji je član bilo teško postati, ali se na njega gledalo kao na čuvara revolucionarnih i slobodarskih tekovina mjesta. No, kako navodi Kin (1995), Pejnov politički angažman nije bio ograničen samo na Društvo dvanaestorice (str. 59). Pejn je takođe bio dio moćnog crkvenog tijela zvanog „Vestrija” pri Crkvi Svetog Mihaila. Kako Kin (1995) lijepo zapaža, ovo tijelo je bilo neka vrsta „lokalne države blagostanja” (str. 60). Obezbijeđivali su ulično

2 Prvi put Pejn je bio poreznik u periodu 1762–1765, prije dolaska u London.

svjetlo, opravljali puteve i zgrade, pomogali siročad i siromašne. Ipak, možda najvažnije za ovaj period Pejnovog života bilo je njegovo učešće u debatama „Kluba tvrdoglavih” u „Gostionici bijelo srce”³. Članovi „Kluba tvrdoglavih” okupljali su se svake sedmice u gostionici debatujući o lokalnim i širim političkim temama, poput Vilksove političke kampanje ili možda čak stanja u američkim kolonijama. Okupljanje kluba je trajalo do kasno u noć pa bi ujutru, po kuriru, bila dodjeljivana „Tvrdoglava knjiga” pobjedniku debate od prethodne noći. Pejn se toliko istakao u raspravi i toliko često pobjeđivao da je na knjizi pisalo: „Tvrdoglava knjiga ili Originalna knjiga prisutnosti. Napisana od _____, od Levisa, u Saseksu, i pregledana i ispravljena od Tomasa Pejna” (Kean, 1995, str. 68; Fruchtman, 1994/1996, str. 32). Pejnu je takođe bila posvećena i jedna pjesma „General Rata tvrdoglavih” (Kean, 1995, str. 69). Nema sumnje, ovdje je Pejnov govornički talenat došao do izražaja više nego igdje drugo do tad, a time je Pejn došao u centar lokalne pažnje i popularnosti. Boravak u Levisu mu je bez sumnje godio. Tokom 1772. godine Pejn piše svoj prvi pamflet „Slučaj poreskih činovnika” u kom opisuje loše finansijsko stanje svojih kolega koje je uzrok njihovog moralnog propadanja, te predlaže da se njihov status poboljša povećanjem plata. Tako Pejn kaže da „siromaštvo i prilika kvare mnoge poštene ljude” i da „jezik siromaštva gađa u srce... kao zvono” (Kean, 1995, str. 74). Svoje zahtjeve iznio je Parlamentu, a oni su naišli na jednoglasnu podršku poreznika širom okruga. Ipak, parlament je odbacio njegov zahtjev, a on je, sredinom aprila, zaprimio pismo u kom je obaviješten da je otpušten sa posla. Iste godine, Pejn je ušao u svoj drugi brak sa Elizabet Oliv⁴, ćerkom njegovog stanodavca Samuela Oliva, naslijedivši njegov trgovački posao. Međutim, i brak i posao, trpili su zbog Pejnovog političkog angažmana i na kraju propali. Sve je mirisalo na neuspjeh, Pejn se našao u nezavidnoj situaciji. Ipak, poznanstvo sa Frenklinom i Frenklinovo pismo svom sinu i zetu u Americi predstavljale za Pejna sudbonosnu životnu prekretnicu i učiniti da ovaj sin zanatlije, bivši poreznik i propali trgovac uskoro postane jedan od najistaknutijih velikana prosvjetiteljske revolucionarne misli i jedan od američkih očeva osnivača.

U pismu, datiranom na 30. septembar 1774, u kom Frenklin Pejna preporučuje svom sinu Vilijamu, tada kraljevskom guverneru Nju Džerzija i svom zetu Ričardu Baheu, tada osiguraču u Filadelfiji piše:

„Nosilac⁵, gospodin Tomas Pejn, mi je veoma dobro preporučen kao uman, cijenjen mladi čovjek. On ide u Pensilvaniju s namjerom da se tamo preseli. Ako biste mu mogli pomoći da se zaposli kao sveštenik, ili kao pomoćni učitelj u školi, ili kao pomoćni nadzornik (za sve to mislim da je veoma sposoban) tako da može da obezbijedi barem egzistenciju, dok se ne upozna i ne stekne znanje o zemlji, dobro biste učinili i mnogo biste zadužili vašeg odanog oca (Kaye, 2005, str. 28; Keane, 1995, str. 84; Fruchtman, 1994/1996, str. 38; Best, 1927/2020...)”

Pejn odlazi u Ameriku u oktobru 1774, te stiže 30. novembra u Filadelfiju, u Pensilvaniju, tada američku kolonijalnu prestonicu i budući prvi glavni grad Sjedinjenih Država nakon sticanja nezavisnosti od Britanije. U Americi Pejn postaje izvršni urednik, i zajedno sa Aitkenom, njegovim vlasnikom, osnivač „Pensilvanija magazina” (Kean, 1995, str. 93). Magazin bilježi rekordnu prodaju. Kašatus (1984) navodi da je za vrijeme svog boravka u Americi Pejn bio okružen krugom tzv. „slobodnih kveкера” koji su poput njega bili

3 Odabrali smo da prevedemo „Gostionica bijelo srce” u skladu sa nazivom White Hearth Inn koji se spominje. Međutim, po nekima, naziv bi mogao biti „Bijelo srce večernji klub” (White Hart Evening Club). Pogledati: Keane, 1995, str. 66.

4 Njegov prvi brak bio je sa Meri Lambert 1759–1760. koji se tragično okončao njenom smrću. Ovo je poslije ostavilo dubok trag u Pejnovom životu. Meri je zajedno sa djetetom u stomaku umrla na porođaju (prema: Keane, 1995, str. 49–53).

5 Džeferson piše pismo iz Londona svom sinu i zetu u Americi o Pejnu koji treba da ode u Ameriku. Stoga je Pejn „nosilac”, jer on sa sobom na putu nosi to pismo koje ga se tiče.

odrasli kao kvekeri, ali isključen iz zajednice zbog pro-revolucionarnih stavova i kršenja „svjedočanstva mira” (str. 46). Mada ovo Kašatus navodi kako bi dokazao svoju tezu da je gotovo u potpunosti uticaj kvekerske misli bio presudan za Pejna, sa čim ne možemo da se složimo, ovo je ipak vrlo zanimljiv biografski podatak jer svjedoči o interesantnoj mješavini kvekerske etike i vigovske ideologije kod Pejna. Ovo se, uostalom, potpuno uklapa sa onim što Fruhtman (2009) kaže- da je Pejn „kao disident, u njegovom slučaju kveker, usvojio radikalni individualizam” (str. 22).

U Americi u to vrijeme situacija se zagrijava, napetosti postepeno rastu. Kao posljedicu Sedmogodišnjeg rata, britanska vlada donijela je niz akata kojima je bilo predviđeno da se oporezuju kolonisti: Akt o taksenim markama (1765), Deklaratorni akt (1766), Taunšedove obaveze (1770), a poslije Bostonske čajanke iz decembra 1773. i Prinudni akt kojim je donijet niz rigoroznih mjera poput zatvaranja Bostonske luke, neograničenih ovlaštenja za vojsku i sudove, potpunog gašenja političke autonomije kolonija (Fruchtman, 1994/1996, str. 40–41). Kolonisti su osjećali nepravednim potrebu da plaćaju troškove imperije za koji su i sami ratovali, u ratu koji nisu izazvali. Stoga nije ni čudo što Pejn (1776) u *Common Sense-u* kaže: „Evropa je previše gusto zasijana kraljevstvima da bi bila dugo u miru, i kada god rat izbije između Engleske i bilo koje strane sile, trgovina Amerike se urušava, ZBOG NJENIH VEZA SA BRITANIJOM” (str. 12). Ipak, više od svega osjećali su se poniženi, i to kraljevim odgovorom na zahtjeve o predstavljanju u parlamentu. Džordž III nije priznao nedostatak predstavljanja američkih kolonista u Parlamentu, niti je obećao da će se u budućnosti situacija popraviti. Naprotiv, on im je ironično odgovorio da oni jesu predstavljeni kroz tzv. princip „virtualnog predstavljanja”. Kako Fruhtman (1994/1996) objašnjava, princip virtualnog predstavljanja podrazumijevao je da ne moraju svi učestvovati u izborima da bi svi bili predstavljeni u parlamentu, dokle god predstavnici različitih društvenih slojeva mogu da učestvuju u glasanju (str. 40). Naravno, američki kolonisti ovo nisu mogli vidjeti nikako drugačije nego kao puku teorijsku konstrukciju kojom se vješto ignoriše njihova politička diskriminisanost i nepredstavljenost. Prema onome što Kin (1995) navodi, referišući se na Bendžamina Raša, bitka kod Leksingtona 19. aprila 1775. iz temelja je promijenila Pejnov pogled na odnos između Britanije i američkih kolonija (str. 101). Uostalom, i sam Pejn (1776) to potvrđuje u *Common Sense-u*: „Nijedan čovjek nije bio topliji želatelj pomirenja od mene, prije fatalnog aprila 1775, ali u trenutku kada je događaj tog dana bio objavljen, ja sam odbacio očvrsnuti, zlovoljni temperament Faraona Engleske zauvijek” (str. 14). Od tada Pejn postaje vatreni pristalica revolucije i priprema se da napiše svoj čuveni pamflet.

O ZNAČAJU I ORIGINALNOSTI „COMMON SENSE-A”

„*Common Sense*” Tomasa Pejna bio je prvi put objavljen 9. ili 10. januara 1776. godine (Owen, 1984, str. 41). Dok je Bendžamin Raš dao ime pamfletu, dotle su on, Bendžamin Frenklin, Dejvid Ritenhaus i Semjuel Adams pregledali pamflet i eventualno napravili neke manje izmjene, ali pamflet je ipak ostao suštinski Pejnov (Foner, 1976, str. 74–75). Doduše, treće, dopunjeno izdanje sa dodatkom izaći će 14. februara 1776. (Owen, 1984, str. 44). Njegova popularnost bila je globalna, a propagandni značaj za revolucionarnu borbu američkih kolonista nemjerljiv. Prema E. Foneru (1976): „U vremenu kada su najšire cirkulisane kolonijalne novine bile sretne ako bi u prosjeku imale dvije hiljade prodaja za vikend, kada je prosječan pamflet bio štampan u jednoj ili dvije edicije ili možda nekoliko hiljada kopija, *Common Sense* je prošao kroz dvadeset pet izdanja i dostigao bukvalno stotine hiljada kopija u jednog godini 1776-oj” (str. 79). Kako dalje navodi „Pejn je kasnije tvrdio da je *Common Sense* prodao u najmanje 150.000 kopija i većina istoričara je prihvatila ove brojke kao ugrubo tačne” (Foner, 1976, str. 79). Prema Kinu (1995), Pejn

već u aprilu 1776. javlja da je siguran da je već 120.000 kopija već objavljeno (str. 111). Džordan (1973) piše da je „sa mogućim izuzetkom Čiča Tomine Kolibe, *Common Sense* bio očigledno najneposrednije uticajan politički ili društveni trakt ikad objavljen u ovoj zemlji (Americi)” (str. 295).

Takođe, *Common Sense* je, u eri prije pojave mnogih današnjih masovnih medija, stekao popularnost i raširenost u dobrom dijelu planete, prije svega, ne samo u Americi, već i u Evropi. Adams kaže da je u Francuskoj i čitavoj Evropi „dočekan sa zanosom.” U maju 1776, objavljen je u poljskom prevodu u „Gazeti Varšavskoj”. Iste godine objavljen je u Londonu, a druga preštampanja pojavila su se u Edinburgu i Njukaslju. Prije kraja godine pojavio se francuski prevod u Roterdamu. Tokom 1777. pamflet se proširio po njemačkim zemljama. *Common Sense* mogao se prenijeti južno sve do čak Dubrovnika i istočno do Rusije (Kean, 1995, str. 110).

O originalnosti Pejnovog misli u *Common Sense-u* i različitim uticajima na istu mnogo se pisalo. Ipak, vjerovatno ubjedljivo najbolju uporednu analizu Pejna u *Common Sense-u* dao je profesor komparativne književnosti Alfred Owen Aldridž u svom djelu „*Thomas Paine's American Ideology*” (1984). Stoga ćemo se u ovom dijelu rada u najvećoj mjeri na nju i referisati.

Oven (1984) naširoko raspravlja o uticaju različitih levelerskih i puritanskih mislilaca Engleske na misao Tomasa Pejna iskazanu u *Common Sense-u*. Na jednom mjestu Oven naglašava da je Pejn bio napadan da je citirao tradicionalne britanske političke autoritete kao što su Sidni, Harington i Huker, naravno kako bi se osporila originalnost njegove misli. S druge strane, isti autoriteti su korišteni u njegovoj odbrani kako bi se pokazali da je on ostao vjeran ranije uspostavljenoj anglosaksonskoj republikanskoj tradiciji (str. 101). U ovom radu nemamo mjesta da se pozabavimo svim detaljima ove njegove svakako sadržajne i korisne rasprave. Ipak, izdvojićemo njegovo mišljenje da „paralelne doktrine ne znače nužno uticaj” (Owen, 1984, str. 101). Oven (1984) je takođe mišljenja da republikanski principi koji će kasnije biti predstavljeni u njegovom *Common Sense-u* jesu vrlo lako mogli doći do Pejna, ali indirektno putem osamnaestovjekovnih mislilaca kao što su Molesvrt, Gordon i Holis o čijim je idejama Tomas Pejn mogao diskutovati za vrijeme svog boravka u Levisu i Londonu (str. 101).

Rasprava o odnosu Pejna i Loka svakako je veoma zanimljiva. Kako Oven (1984) primjećuje oba mislioca imaju brojne sličnosti. Tako on navodi da su, primjera radi, i Lok i Pejn negirali da su autori bar jednog od svojih napisanih djela. Tako je Pejn u svojim „Krizi” papirima, za vrijeme Rata za nezavisnost, jednom prilikom negirao da je bio autor ijednog djela prije *Common Sense-a*, dok je ustvari 1772. napisao pamflet „Slučaj poreskih službenika” kako smo već jednom prethodno spomenuli, dok je Lok slično tome, 1684. negirao da je autor ijedne rasprave (str. 109). Takođe, Fruhtman (1994/1996) navodi da, poput Pejna, ni Lok nije bio „teoretičar vlasti u fotelji”. Lok je bio politički aktivista, aktivan učesnik slavne revolucije, i jedan od osnivača „Whig” partije (str. 65). Interesantno, dok se ranije mislilo da je Lok „Dvije rasprave o vladi” napisao u različitim vremenskim periodima i da je vjerovatno Druga rasprava bila objavljena prije Prve, savremeni učenjaci su mišljenja da su obje rasprave zaista napisane zajedno, i da, napisane prije Slavne revolucije iz 1688, predstavljaju jednu vrstu poziva da se revolucija desi. Ovo svakako ima sličnosti sa *Common Sense-om* koji je izašao na početku 1776, oko pola godine prije Deklaracije nezavisnosti SAD 4. jula iste godine i zvaničnog početka rata, a koji je svojim nepomirljivim tonom zasigurno prizivao revoluciju (Owen, 1984, str. 110). Takođe, zanimljiva je i protivrječnost da Lok u Prvoj raspravi svoju tezu protiv apsolutne monarhije i tzv. „božanskog prava” bazira na autoritetu Pisma, dok u Drugoj raspravi objašnjava razvoj društva na prirodnim zakonima. Slično je i sa Pejnom. Vjerovatno je da oba autora nisu vjerovala u bukvalan i potpun autoritet Svetog pisma (pri čemu ih nemamo namjeru optuživati da nisu vjerovali uopšte), ali je tumačenje iz Svetog pisma bilo neophodno ubaciti radi tada

preovlađujuće društvene klime (Owen, 1984, str. 110–111).

Ipak, između misli Pejna i Loka postoje i značajne razlike. Jedna od tih je i ta što Pejn i Lok različito tumače biblijsku Prvu knjigu o Samuilu (Owen, 1984, str. 117–118). Primjera radi, kada se Jevreji protive Samuilu zahtijevajući kralja riječima: „Ne! Hoćemo da kralj vlada nam nama! Tako ćemo i mi biti kao svi narodi: sudiće nam naš kralj, biće nam vođa i vodiće naše ratove (Biblija — Stari i Novi zavjet, 1968/1976, 1 Samuilo 8:19).” Lok ovo vidi kao zahtjev za vremenski i po obimu nadležnosti ograničenu monarhiju, dokazujući na taj način da je Biblija protiv apsolutne monarhije. S druge strane on koristi isti tekst da bi dokazao Božansku osudu monarhije uopšte u Bibliji. O ovom Pejnovom argumentu svakako će biti više riječi u nastavku rada. Takođe, iako i Lok i Pejn prizivaju revoluciju, oni je na različit način opravdavaju. Lok u posljednjem poglavlju svoje Druge rasprave „Disolucija vlasti” argumentuje da je revolucija dozvoljena kada vlast prekrši društveni ugovor posežući za apsolutnom moći. Pejn s druge strane argumentuje da je revolucija dozvoljena kada je jedan segment države žrtva prekida dogovora. Dakle, dok Lok opravdava revoluciju koja priziva promjenu državnog uređenja, dotle Pejn opravdava revoluciju koja za posljedicu ima prvenstveno nezavisnost (Owen, 1984, str. 118). U tom smislu mogli bismo citirati Fruhtmana (1994/1996) koji kaže: „Kao mnogi svoji savremenici, Tomas Pejn je razumio prirodu lokovske političke teorije, čak iako nikad nije pročitao Loka, kako je kasnije tvrdio” (str. 65), ali više od ovoga ne bismo mogli tvrditi. Lokov uticaj na Pejna najvjerovatnije je bio posredan, a ne direktan. S druge strane, Fruhtman je u pravu kada dokazuje da nisu u pravu oni koji nipodaštavaju Lokov uticaj na Pejna samo iz razloga što Pejn tvrdi da u periodu do pisanja *Common Sense-a* nije mnogo čitao druge mislioce. Stoga Kašatus (1984) nije u pravu kada navodi za Pejna da kaže kako je „znao malo od spisa” anglofonih mislilaca (str. 50) ako time želi pokazati kako su uticaji prosvetiteljskih prethodnika marginalni u odnosu na kvekerstvo, jer time bi se dali negirati samo direktni uticaji na Pejnovi misao dok oni posredni ostaju.

Odnos između Pejna i Rusoa takođe je interesantan za analizu. Između ove dvojice mislilaca postoje brojne sličnosti. Prije svega, oba autora poticala su iz nižih slojeva društva i obojica su bili samouki (Owen, 1984, str. 137). Za oba autora karakteristična je tema primitivizma, vraćanja na prirodno stanje koje je postojalo prije društvenog ugovora (Owen, 1984, str. 138). Owen (1984) takođe primjećuje da u monarhiji, prema Rusou, do najviših položaja dolaze mediokriteti, „ljudi malih umova i loših talenata” (str. 143). Slično i Pejn napada monarhiju kada koristi argumente iz I knjige Samuila 8 u dijelu u kom Samuilo nabraja narodu Izraela kakvi će biti maniri kralja koji bude vladao nad njima.

Međutim, između Pejna i Rusoa postoje i značajne razlike. Dok Ruso, kao i Monteskeje i većina osamnaestovijekovnih mislilaca smatra da malim državama najbolje pristaje demokratija, srednjim aristokratija, velikim monarhija i dok Ruso sve države u kojima se vlada zakonom smatra republikama, pa bile one i monarhije, dotle je Pejn ultimativni pristalica republike kao sušte suprotnosti monarhije i kao uređenja u kome suvereni narod samostalno odlučuje o svojoj sudbini (Owen, 1984, str. 142). U tom smislu, Pejn (1776) jasno kaže: „Što se bilo koja vlada više približava republici, to je manje posla za kralja” (str. 9). S druge strane, dok Ruso predstavničku vlast vidi kao zabludu (poznata je njegova izreka da su Englezi slobodni samo jedan dan kada biraju Parlament), Pejn je vidi kao temelj buduće republikanske demokratije (Owen, 1984, str. 142). Na kraju, može se zaključiti da dok postoje brojne sličnosti između Pejna i Rusoa, ne postoji dovoljno jasna i snažna paralela koja bi nas navela na zaključak da je postojao direktan uticaj Rusoa na Pejna (Owen, 1984, str. 143).

Pejnov odnos sa Monteskejom je dosta slabiji. Pejnova podjela vlasti u Britaniji je dosta drugačija i vjerovatno preciznija. Za razliku od Monteskeja i njegove poznate podjele na zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast, Pejn (1776) dijeli vlast u Engleskoj na tri organa – kralja, lordove i komune (str. 3–4). Ovo je utoliko ispravnija podjela stoga što istorijski,

izvršna i zakonodavna vlast nisu bile podijeljene na kralja i parlament, već su oba organa imala različite nadležnosti i od jedne i od druge grane vlasti (Owen, 1984, str. 148). Takođe, za razliku od Monteskeja koji jasno zagovara sistem balansa između grana vlasti, Pejn je mišljenja da jedna grana uvijek nad drugom mora da prevagne, u tom smislu on se protivi i dvodomom parlamentu (Owen, 1984, str. 148–149; dokaz za ovo takođe kod Paine, 1776, str. 3–5). Istini za volju, Pejn u *Common Sense-u* iskreno vjeruje da će republikansko uređenje obezbijediti mirnu koegzistenciju između nacija i da su republike pretežno miroljubivije. Tako Pejn (1776) kaže: „Holandija, bez kralja, je uživala više mira u posljednjem vijeku nego li bilo koja monarhijska vlada u Evropi” (5). Ovo jeste sličnost sa Monteskejom, ali kako Monteskeja nije isključivo taj koji zagovara ovaj stav, upitno je koliko je ovo čvrst dokaz neke ozbiljnije veze Pejna i Monteskeja. Osim toga, jasno je da Pejn ne vjeruje ni u kakav geografski determinizam osim onog da „Čak i udaljenost na koju je Svemogući postavio Englesku i Ameriku je snažan i prirodan dokaz da autoritet jedne nad drugom nikad nije bila zamisao Neba” (Paine, 1776, str. 12) i da „postoji nešto vrlo apsurdno, u pretpostavci da kontinent može biti uzastopno upravljani od jednog ostrva” (Paine, 1776, str. 14). Pejn zasigurno ne vjeruje ni da klima, niti veličina zemlje mogu da određuju njeno unutrašnje uređenje. Pejn pogotovu ne vjeruje u to da određeni „duh zakona”, kao jedan skup opštih kulturnih društvenih normi koje oblikuju pravila ponašanja pojedinaca u političkoj zajednici, a koje nastaju prema egzaktnim geografskim zakonitostima, može da bude ključni faktor koji bi odredio da li će vlada u nekoj zemlji da bude umjerena ili despotska, što bi suštinski bila osnovna Monteskejeva teza. Pejn (1776) jasno kaže: „Stoga, ostavljajući po strani svaki nacionalni ponos i predrasude u korist načina i oblika, čista istina je da je to u potpunosti zahvaljujući ustavu naroda, a ne ustavu vlade, što kruna nije toliko represivna u Engleskoj kao u Turskoj” (str. 5). Pejnova republikanska isključivost morala bi biti nespojiv sa dosta umjerenijim duhom Monteskejeve filozofije. Zaključujemo da, „Uprkos popularnosti Monteskejevog *Duha zakona* za osamnaestovjekovnu političku teoriju i širom rasprostranjenih diskusija o mnogim od njegovih principa, nikakav direktan uticaj Monteskeja se ne bi mogao razaznati u *Common Sense-u*.” (Owen, 1984, str. 157).

ODNOS PEJNA I BIBLIJE: PEJNOVI BIBLIJSKI ARGUMENTI KAO OPRAVDANJE ZA AMERIČKU REPUBLIKANSKU REVOLUCIJU

Da bi Pejn pokazao da je predstojeća Američka republikanska revolucija nije samo potrebna, nego i opravdana, i kako bi ubijedio svoje američke pacifistički orijentisane kvekere, čija je populacija bila snažna u pojedinim središnjim američkim kolonijama, ali i druge Amerikance (prije svega protestantske) hrišćane da je političko uređenje koje se ima stvoriti u Americi poslije revolucije ono koje sam Bog od kolonista traži, Pejn se morao poslužiti Biblijom. No prije nego li pokaže biblijski grijeh monarhije, Pejn je smatrao za shodno da osudi političku vlast uopšte i da pokaže da je postojanje vlasti opravdano samo u onoj mjeri u kojoj je nužno potrebno za očuvanje mira i zaštitu individualnih prava u političkoj zajednici. Tako Pejn (1776) kaže: „Društvo u svakoj zemlji je blagoslov, ali Vlada, čak i u najboljem slučaju, nije drugo do nužno zlo” (str. 2). Na ovu misao nadovezuje sljedeću: „Vlada, kao haljina, je oznaka izgubljene nevinosti. Palate kraljeva su izgrađene na ruševinama rajskih svodova” (Paine, 1776, str. 2). Fruhtman (2009) smatra da je ovo aluzija na priču o Adamu i Evi, jer kako su Adam i Eva po stvaranju bili goli, ali su osjetili stid tek nakon sagriješenja, tako je čovječanstvo izgubilo političku nevinost pa je bila potrebna vlada da štiti njihovu slobodu i sigurnost (str. 66). Doduše, Fruhtman kaže kako Adam i Eva osjetili stid nakon protjerivanja (iz Edenskog vrta) što vjerujemo predstavlja malu nenamjernu omašku, ali je osnovna misao tačna i poklapa se sa Biblijom: „Tada se obadvoma otvoriše oči, i upoznaju da su goli. Spletu smokova lišća i naprave sebi pregače”

(Biblija — Stari i Novi Zavjet, 1968/1976, Postanak 3:7). U narednim Biblijskim stihovima teče rasprava između Adama, Eve i Boga gdje Adam navodi da se pokrio jer je go, što je dokaz Adamovog stida nakon uzimanja ploda sa drveta sa kog im je Bog zabranio. Dakle, vlada je potrebna palom čovječanstvu koje je poslije pada osjetilo stid, kao što i smokvino lišće treba Adamu i Evi da pokriju svoja gola tijela.

Zanimljivo, negdje na početku poglavlja „O monarhiji i nasljeđivanju” Pejn (1776) nastavlja da argumentuje protiv podjele na kralja i podanike u monarhističkom uređenju, kaže sljedeće: „Muško i žensko su razlike prirode, dobro i loše su razlike Neba; ali kako je rasa ljudi došla u svijet tako izdignuta iznad ostatka, i razlikovana kao neke nove vrste, je vrijedno raspitivati se, i da li su oni sredstva sreće ili bijede čovječanstvu” (str. 5). Oven (1984) napominje da postoji mogućnost da se Pejn ovdje referiše na jedan stih iz Pavlove Poslanice Galatima (str. 54). Zaista, stih Galatima 3:28 kaže: „Nema tu više ni Židova ni Grka, nema više ni muškog ni ženskog, jer ste svi jedan u Kristu Isusu” (Biblija — Stari i Novi Zavjet, 1968/1976). Početak Pejnove rečenice naročito liči početku Pavlovog stiha i zaista je moguće da je odavde Pejn izvukao inspiraciju. Ipak, nemamo dovoljno dokaza da ovo i sa sigurnošću tvrdimo.

Pejn (1776) dalje kaže da „U ranima dobima svijeta, prema hronologiji pisma nije bilo kraljeva” te nastavlja da je „Vlada kraljeva prvi put uvedena u svijet od strane Pagana, od kojih su djeca Izraela kopirala običaj. To je bio najprosperitetniji izum kog je Đavo ikad osmislio za promociju idolopoklonstva” (str. 5). Da bi pojačao antimonarhistička osjećanja kod svojih čitalaca Pejn (1776) u nastavku kralja naziva crvom, kao kada kaže: „Kako bezbožna je titula svetog Veličanstva primijenjena na crva, koji se usred svog sjaja raspada u prah” (str. 5). On to, takođe, radi još jednom, u „Dodatku trećem izdanju” gdje kralja naziva „otpadnikom ljudskog roda” i dodaje da je on taj koji se „ne samo odrekao pravog dostojanstva čovjeka nego već i potopio sebe ispod nivoa životinja, i prezrivo puzi kroz svijet poput crva” (str. 26). Prema Fruhtmanu (2009): „Ovo su bile moćne i izdajničke riječi zato što su napale čitav engleski politički establišment i kralja Džordža III lično, takođe. Pejnova slika kralja kao zmije-crva posjeduje i satanske i seksualne konotacije. Kada đavo-zmija Postanja kuša Evu da zagrije zabranjeno voće, jabuka služi kao emblem Sataninog čudesnog seksualnog apetita. Satana, u uspješnom spletkarenju da izbac i muškarca i ženu iz raja, je sama zaslužna za „izum monarhije” (prema Paine, 1776, str. 5)” (str. 44–45). Treba ipak napomenuti da ovo nisu usamljeni slučajevi u kojima Pejn napada i vrijeđa monarhiju i porijeklo kraljeva. Tako Pejn (1776) kaže da prvi kraljevi nisu bili „ništa bolji od glavnih siledžija neke nemirne bande” (str. 7) i da je „od veće vrijednosti jedan pošten čovjek društvu, i u Božijim očima, nego sve krunisane siledžije koje su ikada živjele” (str. 9).

Ipak, vjerovatno centralni dio Pejnovih biblijskih argumenata predstavljaju priče o Gideonu i Samuilu iz Knjige o sudijama i Prve knjige o Samuilu. Prema Larkinu (2005): „Umjesto da jednostavno napadne Britansku monarhiju za njen nedavni prekršaj, Pejn optužuje instituciju monarhije dovodeći u pitanje i njeno porijeklo i njenu religijsku sankciju” (str. 90). Da bi nas pripremio za citiranje iz Biblije koje slijedi, Pejn (1776) kaže sljedeće: „Svi antimonarhistički dijelovi pisma, su bili veoma glatko prećutani u monarhijskim vladama, ali oni bez sumnje privlače pažnju zemalja koje još uvijek nisu formirale svoje vlade” (str. 5). Prije nego li se pozove na poglavlja Starog Zavjeta, Pejn nije mogao izdržati a da ne doda i ovo: „Dajte caru ono što je carevo” je doktrina pisma sudova, ipak to nije podrška monarhijskim vladama, zato što su Jevreji bili bez kralja, i u stanju vazalstva Rimljanima” (str. 5). Ovdje očigledno Pejn misli na Isusove riječi: „Dajte caru carevo, a Bogu Božijel!” koje se spominju na više različitih mjesta u Bibliji i to u: Matej 22:21, Marko 12:17 i Luka 20:26. Ali, to nije sve. Neposredno pred iznošenje argumenata u daljem tekstu Pejn (1776) nas obavještava o zaključcima koji se odatle mogu izvući, a to je da je „Skoro tri hiljade godina prošlo od mojsijevskog naloga o stvaranju dok Jevreji pod nacionalnom

obmanom nisu zatražili kralja. Do tada njihov oblik vlasti (osim u izuzetnim situacijama kada je Svemoćni intervenisao) je bila vrsta republike upravljana od sudije i staraca plemena.” (str. 5–6) i da je „monarhija rangirana u pismu kao jedan od grijehova Jevreja, za koje je kletva u povratku rezervisana. Istorija ovih događaja je vrijedna pažnje” (str. 6). Fruhtman (1990) ovdje povezuje nastanak monarhije kod Pejna sa pričom o ljudskom padu u prvorodni grijeh kada, parafrazirano, kaže da đavo, preobučen u zmiju, nagovorivši Evu da uzme zabranjeni plod nju suštinski potčinjava svojoj volji, te Eva, bivajući moralno ponižena, ne vidi drugog izbora nego da na isto nagovori Adama. (str.45).

Kako god, prvi Pejnov argument je sljedeći. Prema Bibliji Jevreji su, Božijom kaznom, potpali pod vlast Midijanaca i pod tuđom vlašću proveli punih 7 godina. Bog potom bira Gideonu da ih povede u bitku i oslobodi od Midijanaca. Pred bitku Bog nekoliko puta naređuje Gideonu da smanji vojsku. Na kraju, sa malobrojnomo vojskom od tri stotine ljudi Gideon rastjeruje Midijance u bici. Narod ostaje zapanjen Gideonovom vještinom te govori Gideonu: „Vladaj nad nama, ti i tvoj sin i tvog sina sin” (Paine, 1776, str. 6 prema Sudije 8:22). A Gideon im odgovara: „Ja neću vladati nad vama, niti će moj sin vladati nad vama. BOG NEKA VLADA NAD VAMA” (Paine, 1776, str. 6 prema Sudije 8:23). Nema sumnje da je ova rečenica imala snažno propagandno dejstvo kod šireg sloja američkih kolonista u njihovom ubjeđivanju o biblijskom karakteru republikanskog uređenja, te o posrednoj osudi Engleske kroz osudu institucije i fenomena monarhije.

Drugi argument je sljedeći. Kada je Samuilo, kog je Bog postavio da bude sudija i oslobodi Jevreje filistejske vlasti, ostario, postavio je svoje sinove za sudije da ga naslijede. Međutim, narod, koji je bio nezadovoljan njihovim radom, reče Samuilu: „Gle ti si ostario, i tvoji sinovi ne idu tvojim putevima, sada nam načini kralja da nam sudi kao svim ostalim narodima” (Paine, 1776, str. 6, prema 1 Samuilo 8:5). Samuilo se ovo nije svidjelo pa je otišao da moli Boga šta da učini „i Gospod reče Samuilu: „Poslušaj glas naroda u svemu što su ti rekli, stoga što nisu odbacili tebe, nego su odbacili mene, DA JA NE BIH TREBAO DA VLADAM NAD NJIMA” (Paine 1776, str. 6 prema 1 Samuilo 8: 7–8). Dalje se Bog žali Samuilu kako ih je izveo iz Egipta, a kako su služili tuđim bogovima i zapovijeda mu da poslušaj glas naroda, ali da ih svečano opomene o načinu na koji će kralj vladati nad njima. Samuilo potom saopštava narodu šta ih čeka ako prihvate kralja (prepričano): kralj će uzimati njihove sinove da mu rade oko konja i vinograda, čerke da mu kuvaju i peku, uzeće za sebe najbolja polja, vinograde i maslinjake itd, a uz to će mu još plaćati i desetinu od usjeva i sitne stoke. Naravno, Pejn i ovaj dio citira kako bi pokazao strahote monarhijskog uređenja. Ali narod je ostao tvrdoglavo pri svom ranijem zahtjevu. To dokazuje i sljedeće: „Ipak, narod odbi da poslušaj glas Samuila, i oni rekoše: „Ne, ali mi ćemo imati kralja nad nama, da budemo kao i ostali narodi, i da nam naš kralj sudi, i da ide pred nas i bude naše bitke” (Paine, 1776, str. 7, prema 1 Samuilo 8:19). Potom Samuilo govori narodu: „Pozvaću Gospoda, i on će poslati grmljavinu i kišu da možete sagledati i vidjeti da je vaša izopačenost velika za ono što ste uradili pred očima Božijim, PITAJUĆI ZA KRALJA” (Paine, 1776, str. 7 prema 1 Samuilo 12:17). Potom se kazna ispunjava: „Pa Samuilo pozva Gospoda, i Gospod posla grmljavinu i kišu tog dana, i sav narod se mnogo pobojaše Gospoda. I narod reče Samuilu, moli se za svoje slugu Gospodu tvom Bogu da ne umremo, stoga što PRIDODASMO SVOJIM GRIJESIMA OVO ZLO, DA PITAMO ZA KRALJA” (Paine, 1776, str. 7 prema Samuilo 12:19). Ipak Pejn preskače dio u kome Samuilo upoznaje Saula i postavlja ga za kralja, mada poslije piše o tome da je Saul izabran žrijebom, što je tačno, ali u dijelu koji Pejn preskače nalaze se vrlo važni stihovi koji svjedoče o istorijskom kontekstu u kojem se dešava prelazak na monarhiju: „Ali kad vidjeste Nahaša, kralja amonskoga, kako ide na vas, rekoste mi: „Ne, nego kralj neka vlada nad nama!” (Biblija — Stari i Novi Zavjet, 1968/1974, 1 Samuilo 12:12). Jasno je da su Jevreji tražili centralizovanu kraljevsku vlast kako bi lakše opstali u okruženju drugih naroda. Takođe je jasno i da Samuilo na nekoliko mjesta odobrava Jevrejima da imaju kralja, ali

upozorava na njihov grijeh idolopokloništva, kao u nastavku ovih stihova: „Pa ipak je vaš kralj Jahve, vaš Bog! I eto vam sada kralja koga ste izabrali! Eto, Jahve je postavio kralja nad vama. Ako se budete bojali i njemu služili, ako budete slušali njegov glas i ne budete se protivili njegovim zapovijedima, slijedit ćete Jahvu, Boga svoga, vi i kralj koji kraljuje nad vama. Ako li ne budete slušali Jahvina glasa, ako se budete protivili njegovim zapovijedima, tada će se ruka Jahvina spustiti na vas i na vašega kralja da vas uništi” (Biblija — Stari i Novi Zavjet, 1968/1974, 1 Samuilo 12:12-15). Slično se može pronaći i u 1 Samuilo 12:20–25, u Samuilovom odgovoru narodu koji se kaje da je zgriješio i traži od Samuila da se moli za njega: „Ali Samuel reče narodu: „Ne bojte se! Vi ste doduše učinili sve ovo zlo, ali sada ne ostavljajte više Jahvu, nego služite Jahvi svim svojim srcem. Ne priklanjajte se više ništavnim idolima koji vam ništa ne koriste, ništa vam ne pomažu, jer su samo ništavila... Samo se bojte Jahve, i njemu iskreno služite svim svojim srcem; jer, pogledajte kako se velikim očitovao među vama. Ako li budete činili zlo, propast ćete vi i vaš kralj” (Biblija Stari i Novi Zavjet, 1968/1974).

Da bi pojačao gnušanje prema monarhiji kod čitaoca i time pronašao opravdanja za republikansku revoluciju, Pejn (1776) biblijskoj osudi monarhije kao fenomena dodaje niz različitih „komplimentata” engleskoj monarhiji i kralju konkretno. Osim što engleskog kralja naziva „faraonom Engleske” (str. 15), što ima jasnu konotaciju na Knjigu izlaska, odnosno priču o bjekstvu Jevreja iz Egipta gdje engleski kralj predstavlja egipatskog faraona, kolonisti izabrani narod, a Amerika obećanu zemlju, te „otpadnikom od čovječanstva” (str. 26) i „crvom (str. 26)”, riječima čiji smo smisao već objasnili, Pejn koristi i druge nazive. Jedan od njih je i „Kraljevska Zvijer Velike Britanije” (str. 18). Možda najprepoznatljiviji je njegov napad na porijeklo Vilijema Osvajača: „Francusko kopile iskrcaavajući se sa naoružanim banditima i uspostavljajući sebe kraljem Engleske protiv saglasnosti urođenika, je, prosto rečeno, veoma jadno, nevaljalo porijeklo” (str. 8).

Ovi napadi, prvo na monarhiju uopšte, kao apstraktni fenomen i opšti pojam, te potom na konkretan i pojedinačan slučaj engleske monarhije i engleskog kralja bili su neophodan uslov za stvaranje američkog republikanskog mita. Kao što je svjetlost svijee najočiglednija u mraku, tako je i čistoti i nevinosti Amerike trebalo suprotstaviti moralni pad i trulež Starog Svijeta. Tek onda djevičanska neiskvarenost Amerike može doći do izražaja. Stradanja izabranog naroda imaju smisla samo ako imaju za cilj da ostatku svijeta prenesu spasonosnu istinu koja će da ih oslobodi ranijih okova koji su posljedica njihovog grijehovnog stanja koje je uslijedilo poslije moralnog pada. U ovom slučaju, taj grijeh je monarhija – za Pejna nema sumnje najgori vid političkog bogootpadništva i idolopoklonstva, a spasonosna istina – da je Bog stvorio ljude jednakim, i da, po planu Božijem nema pretpostavljenih i podređenih. O tome kako Pejn (1776) vidi nastanak društva iz prvobitne ljudske zajednice svjedoče nam pasusi iz poglavlja *O porijeklu i dizajnu Vlade uopšte, sa preciznim zabilježkama o engleskom ustavu*:

„U svrhu da dobijemo jasnu i ispravnu ideju o dizajnu i svrsi vlasti, pretpostavimo mali broj osoba naseljenih u nekom odvojenom dijelu zemlje, nepovezanim sa ostatkom; oni će onda predstavljati prvo ljudstvo bilo koje zemlje⁶ ili svijeta. U stanju prirodne slobode, društvo će biti njihova prva zamisao. Hiljadu motiva će ih na to pobuditi; snaga jednog čovjeka je tako nejednaka njegovim željama, i njegov um je neprilagođen, da je on ubrzo primoran da traži pomoć i olakšanje drugoga, koji zauzvrat traži isto. Četiri ili pet ujedinjenih će moći da podignu podnošljivo mjesto stanovanja usred divljine, ali jedan čovjek bi mogao raditi uobičajen period života bez da išta postigne. Kada mu padne njegovo drvo on ga neće moći ukloniti, niti podići kad bude uklonjeno. Glad u međuvremenu će ga nagnati od posla i svaka drugačija želja će ga zvati u drugačijem pravcu. Bolest, čak i nesreća, značila bi smrt; stoga što iako nijedno od njih ne bi bilo smrtno, ipak bilo koje bi

6 misli se na zemlju kao planet

ga onemogućilo od življenja, i svelo ga na stanje u kojem bi on prije bio tužan da nestane nego li da umre.

Stoga nužnost, kao gravitaciona moć, bi uskoro okupila naše novopridošle emigrante u društvo, recipročni blagoslov od kog bi se istisnule i vratile obaveze zakona i vlade nepotrebne dok oni ostanu savršeno pravedni jedni prema drugima; ali kako ništa pa ni nebo nije otporno na lukavstvo, to će se nezaobilazno desiti da u mjeri u kojoj savladaju prve poteškoće emigracije, koje ih vežu zajedno zajedničkim uzrokom, oni će početi da se opuštaju u njihovoj dužnosti i prisnosti jednih prema drugima i ova bezobzirnost će pokazati nužnost uvođenja nekog oblika vlasti da nadomjesti nedostatak moralne vještine” (str. 2).

Jasno je u ovoj utopističkoj predstavi da je navodna, zamišljena zemlja Amerika, kao što je jasno i da je Morova ostrvska Utopija, zapravo Engleska. Samo u Morovom slučaju to je Engleska kakva bi idealno trebala da bude, a u Pejnovom Amerika kakva je ona idealno već bila. Mor u idealnoj zamišljenoj budućnosti traži teoretsko rješenje problema iz sadašnjosti, Pejn zamišlja izgradnju američke budućnosti kroz vraćanje na date principe fiktivne idealne prošlosti. Stoga je jasno i da ta Pejnova Amerika predstavlja novu Obećanu Zemlju. Doduše, Pejn priznaje da njen izabrani narod, kolonisti, ipak nisu bezgrešni, ali to se još manje moglo reći za Mojsijeve Jevreje. Ipak, taj narod će utoliko da stvori sebi minimalnu, republikansku vladu, koja će imati tek toliku moć koliko je dovoljno da zaštiti njihovo opšte blagostanje, mir i slobodu, kao i kod Jevreja prije uvođenja monarhije. Takođe, tu je opet tema o vladi kao posljedici ljudskog grijeha. Pošto je monarhijska najcentralizovanija od svih vlada, utoliko je ona svjedok najdubljeg grijehovnog pada čovjeka.

Prema Larkinu (2009), istorijski narativ o porijeklu američkih kolonija ima dvostruku ulogu: „S jedne strane, on pruža spreman dostupan izvještaj o porijeklima društva i vlade da služi da podrži širi teoretski argument kog Pejn želi da stvori o ispravnoj ulozi vlade. S druge strane, pružajući narativ kog će njegovi čitaoci automatski identifikovati kao njihov, on je takođe spremao čitaoce za svoje posljedične tvrdnje o pravima kolonija da proglase nezavisnost stvarajući od ove debate o pravoj prirodi vlade njihovu priču. Dodatno, obezbjeđujući koloniste sa njihovim sopstvenim narativom porijekla, on postavlja temelje za zaseban američki identitet” (str. 89). Ovo je svakako bilo važno u trenutku kada se većina američkih kolonista, čak i ako nisu bili britanskog porijekla, makar u kulturnom smislu, smatrala Britancima, iako je situacija između Britanije i njenih američkih kolonija postala sve napetija. U takvim okolnostima teško je bilo proklamovati pravo na samoopredjeljenje, a kamoli izvojevati nezavisnost američkih kolonija.

Sasvim je sigurno da kod Pejna biblijski argumenti za republiku kao oni o Gideonu i Samuilu predstavljaju preduslov daljoj raspravi o američkoj nezavisnosti u pamfletu. Po riječima Fonera (1976): „Pejn je uvijek smatrao republikanske argumente *Common Sense*-a važnijim od pamfletovog poziva za nezavisnost” (str. 75). Foner (1976) dalje kao dokaz citira Pejna koji u jednom svom kasnijem pismu kaže: „Sama nezavisnost Amerike, ako bi bila praćena sistemom vlasti modelovanom prema pokvarenom sistemu engleske vlasti, ne bi me interesovala sa nesmanjenim žarom sa kojim jest. Da predložim i uspostavim predstavnički sistem vlasti, kako će rad po sebi pokazati, je to što je bilo vodeći princip kod mene u pisanju” (str. 75).

Nakon maloprije citiranih paragrafa koji se tiču porijekla društva, Pejn (1776) navodi da će im (kolonistima, naseljenicima) „neko zgodno drvo priuštiti Državni Dom⁷” (str. 3). Takođe, nešto kasnije u pamfletu se opet pojavljuje pojam drveta kada Pejn kontinentalnu uniju poredi sa rastom sjemena hrastovog drveta (Paine, 1776, str. 10) Kako Džordan (1973) uočava, pojam drveta kod Pejna mogao bi imati značajnu simboliku (str. 304–308).

7 nažalost Foner (1976) nam ne daju uvid u to o kom pismu je riječ pa nismo u mogućnosti da saopštimo prema kom sačuvanom Pejnovom djelu Foner ovo citira

8 misli se na zakonodavnu građevinu kako i sam Pejn napominje

Drvo je, iz nekog razloga, često služilo kao mjesto okupljanja pristalica revolucije koji su sebe nazivali „Sinovima Slobode”, te bi drvo oko kog bi se okupljali često nosilo naziv „Drvo Slobode”. Takođe, poznata je i Pejnova pjesma „Drvo slobode”. Zanimljivo je i da lojalisti koriste motiv drveta kada napadaju pristalice nezavisnosti: „Nismo bili odsječeni od matičnog stabla kao beskorisne ili štetne grane, da bismo bili odsječeni ili bačeni u vatru; već pažljivo presađeni ovdje” (Jordan, 1973, str. 306 prema Boucher, 1797). Ovdje je matično stablo očigledno Britanija, a pristalice nezavisnosti se vide kao te koje žele da razdvoje Ameriku od njenog matičnog stabla. Ovdje bi se, takođe, valjalo prisjetiti riječi iz Mateja 3:10 da će „svako drvo koje ne daje ploda biti posječeno i bačeno u oganj” (Biblija – Stari i Novi Zavjet, 1968/1974). Skrivena simbolika kod Pejna bi dakle mogla biti ta da je potrebno posjeći i baciti u oganj u grijehu zakržljalo drvo engleske tiranije mjesto koga će se zasaditi novo drvo republikanske slobode u Americi.

No, za Pejna Amerika nije samo obećana zemlja, ona je i svojevrsna Nojeva barka sa zadatkom da spasi izgnanike i bude pribežište za palo čovječanstvo koje neminovno srlja u novi potop klanjajući se grijehu monarhije i idolu kraljeva. Iznad svega, ona treba da spasi Slobodu kao princip koju je grijehovni svijet prognao od sebe poručivši joj da za nju više nema mjesta dokle god se u njemu slavi svemoć kraljeva-idola. Ona predstavlja i tačku početka Novog Svijeta koji će da izbriše sve nepravde, laži, prevare i zla koja je u sebi nosio onaj Stari i spasonosnu nadu cijelom čovječanstvu. To dokazuju sljedeće rečenice:

„Mi imamo u našoj moći da počnemo svijet ispočetka. Situacija slična trenutnoj nije se desila od Nojevih dana do sada. Rođendan novog svijeta je pred vratima, i rasa ljudi vjerovatno brojna koliko čitava Evropa sadrži će da dobije svoju porciju slobode od događaja od nekoliko mjeseci” (Paine, 1776, str. 29).

„O vi koji volite čovječanstvo! Vi koji se usuđujete usprotiviti se ne samo tiraniji nego i tiraninu, stojte čvrsto! Svaka tačka starog svijeta je pregažena ugnjetavanjem. Sloboda je bila dugo lovljena širom svijeta. Azija i Afrika su je odavno protjerale. – Evropa se prema njoj obzire kao prema strancu i Engleska joj je dala upozorenje pred izbacivanje. O! Primite izgnane, i pripremite na vrijeme sklonište za čovječanstvo!” (Paine, 1776, str. 19).

Američka revolucionarna borba za nezavisnost epski je događaj. Ona prevazilazi trenutne nametnute prostorno-vremenske okrive u kom se odvija i sa sobom nosi mnogo trajnije i šire posljedice. Ona je nalik na odsudnu borbu dobra i zla, Armagedon i predstavlja biti i ne biti za slobodoljubivo čovječanstvo:

„Sunce nikad nije sijalo za svrhu od veće vrijednosti. To nije stvar grada, zemlje, pokrajine ili kraljevstva, već kontinenta – od najmanje jedne osmine nastanjive planete. To nije pitanje dana, godine, ili doba, potomstvo je praktično uključeno u borbu, i biće više ili manje pogođeno, čak i do kraja vremena, postupcima sada” (Paine, 1776, str. 10).

„Sve što je ispravno i prirodno moli za razdvajanje. Krv ubijenog, plačućeg glasa prirode vapi, VRIJEME JE ZA RASTANAK!” (Paine, 1776, str. 12).

Osim što biblijska osuda monarhija i teorijsko pravdanje revolucije predstavlja preduslov za stvaranje američkog slučaja, ona se, obrnuto, može shvatiti i kao način da principi američke revolucije postanu globalno relevantni. Po riječima Fruhtmana (2009): „ako je pamflet direktno govorio o neizbježnom američkom odvajanju od carstva, njegova šira svrha je bila poziv na revoluciju, sankcionisan od Boga na globalnoj skali: kraj Britanske monarhije i onda, uistinu, monarhije i aristokratije svugdje” (str. 59). Da je ovo tako potvrđuju i sljedeće rečenice iz *Common Sense-a*:

„Stvar Amerika je stvar cijelog čovječanstva” (Paine, 1776, str. 1).

„Trenutno stanje Amerike je istinski alarmantno svakom čovjeku sposobnom za razmišljanje” (Paine, 1776, str. 27).

Naročito je zanimljiva ova prva rečenica koju Fruhtman poredi sa jednom iz njegovog kasnijeg pamfleta „Prava čovjeka” („Rights of man”):

„Trenutna generacija će se pojaviti u budućnosti kao Adam novog svijeta (Fruchman,

2009, str. 46 prema Paine, 1791).”

Dakle, na vrhuncu svega Pejnova Amerika je više i od političke Nojeve barke i utočišta za izgnanu slobodu. Ona je politički Novi Adam, spasitelj napaćenog čovječanstva, i ona koja kroz revoluciju treba da uspostavi novi poredak u svijetu trajno spašavajući čovječanstvo od okova monarholatrije.

ZAKLJUČAK

Pejn vješto se i obilato koristeći biblijskim stihovima, kao onima o Gideonu i Samuilu, zahvaljujući svom sažetom i jednostavnom stilu uspješno apeluje na religijska osjećanja kod širih slojeva američkih kolonista u biblijskoj osudi monarhije kao grijeha, posljedično na taj način podstičući čitaoca na zaključak o republikanskoj revoluciji kao jedinom preostalom sredstvu za iskupljenje čovječanstva od njegovog grijehovnog pada i duhovne smrti. Uz ovu osudu monarhije, Pejn, sa navodno apstraktnim idejama o nastanku društva i vlasti, osim što želi pokazati da je nastanak društva posljedica čovjekove želje za zajednicom, a vlasti čovjekove pale prirode, takođe porađa i konkretan mit o nastanku američke nacije, kome se potom pridodaje ideja o američkoj izuzetnosti kroz povlačenje paralela sa Adamom, Nojem i Mojsijem. Za Pejna, Amerika je obećana zemlja i utočište za prognanike, ali više od svega ona ima nebesku misiju da spasi čovječanstvo viševjekovnog ropstva kraljevima-idolima i u političkom smislu obnovi zavjet između Boga i čovjeka prenoseći ostatku svijeta spasonosni ideal republikanskog uređenja i spasonosnu istinu o (prvobitnoj) ljudskoj jednakosti. Ove Pejnovе ideje, iskazane bilo neposredno kroz navođenje biblijskih stihova, bilo posredno kroz simboličko referisanje na različite biblijske događaje i ličnosti imale su presudan značaj u izgradnji američkog identiteta i predstojećoj proklamaciji američke nezavisnosti.

LITERATURA

- Best, M. A. (1927/2020). *Thomas Paine: A Prophet and Martyr of Democracy*. Abington: Routledge.
- Biblija — Stari i Novi Zavjet (1976) Zagreb : Kršćanska sadašnjost (Originalan rad objavljen 1968.)
- Foner, E. (1976). *Tom Paine and Revolutionary America*. Njujork : Oxford University Press.
- Fruchman, J., Jr. (1994/1996). *Thomas Paine : Apostle of Freedom*. Njujork : Four Walls Eight Windows. Press.
- Fruchtman, J., Jr. (2009). *The political philosophy of Thomas Paine*. Baltimor : The John Hopkins University Press
- Jordan, W. D. (1973). Familial Politics: Thomas Paine and the Killing of the King, 1776. *The Journal of American History*, 60(2), Oxford University Press, 294–308. <https://doi.org/10.2307/2936777>
- Kashatus, W. C., III (1984). Thomas Paine: A Quaker Revolutionary. *Quaker History*, 73(2), Friends Historical Association, 38–61. <https://doi.org/10.1353/qkh.1984.0002>
- Kaye, H. J. (2005/2006). *Thomas Paine and the promise of America*. Njujork : Hill and Wang.
- Keane, J. (1995). *Tom Paine : A political life*. Njujork: Grove Press.
- Larkin, E. (2005). *Thomas Paine and the Literature of Revolution*. Kembridž : Cambridge University Press.
- Owen Aldridge, A. (1984). Thomas Paine's American Ideology. Njuark : University of Delaware Press.
- Paine, T. (1776). *Common Sense*. America in Class. <https://americaninclass.org/wp-content/uploads/2023/08/Common-Sense-Full-Text.pdf>
- Fruchtman, J., Jr. (2009). *The political philosophy of Thomas Paine*. Baltimor: The John Hopkins University Press

PAINE, REPUBLICANISM, AND THE BIBLE: “COMMON SENSE” AS A GOSPEL OF THE AMERICAN REVOLUTION

Author: MIHAILO DUBOVINA

Email: mimikus151@gmail.com

Mentor: Full Prof. Darko Đogo

Faculty of Philosophy Pale, University of East Sarajevo

Introduction: Thomas Paine was born in Thetford, England, into an atypical family. His father, Joseph, was a Quaker and artisan, and his mother, Frances, was an Anglican and the daughter of an attorney. Paine spent more than three and a half decades of his life as nothing more than one of many representatives of the English working class. With his departure to America, he became one of the key figures of the coming revolution and the author of the famous pamphlet through which he would shake the foundations of British imperialism and decisively oppose the principle of royal authority based on the foundations of the Bible.

Aim: The aim is to analyse the relationship between Paine's political persona, the republican principles he presents in *Common Sense*, and the Biblical text in a propaganda and ideological sense, in order to better understand the epochal importance of Paine's political thought expressed in what is probably his most famous pamphlet.

Materials and Methods: The primary literature used in this paper was *Common Sense* itself, as well as the Bible. In addition, several previously published biographies of Paine available to us were used to understand the life circumstances that led Paine to write his *Common Sense*. To better understand Paine's political thought within the pamphlet, various literary, comparative literary, philosophical, and historical analyses were applied.

Results: Despite different external influences, it can be stated that Paine's political thought was authentic and unique. Through his unmatched style, Paine's pamphlet became famous as a bestseller of its kind in America, but also throughout Europe. Although the biblical passages on Gideon and Samuel (Book of Judges and the First Book of Samuel) occupy a central place, Paine also refers to other Old Testament books such as Exodus and Genesis, and there are also traces of possible influence of New Testament thought on Paine.

Conclusion: Paine combines the narrative of biblical condemnation of monarchy with the idea of American exceptionalism, thereby creating in his readers the perception of the American republican revolution as the only correct and also the only possible solution to the political crisis.

Keywords: Thomas Paine; republicanism; the Bible; *Common Sense*; America; revolution